

KNYGA KAIP KULTŪRŲ KONFLIKTO TAŠKAS: ŠV. ADALBERTO MISIJA PRŪSUOSE

Vytautas Ališauskas

„Aidų“ leidyklos direktorius,
Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros socialinis partneris

Buvęs Prahos vyskupas Vaitiekus, lotyniškai vadinęsis Adalbertu, 997 metais rengdamasis į Prūsus skelbti Evangelijos, matyt, neabejojo įsigalėjusia pažiūra, kurios aidas atskamba net Petro Dusburgiečio *Kronikoje*: Prūsijos gyventojai, nors ir būdami pagonys, esą taikūs, su kaimynais gražiai sugyvenantys žmonės¹. Tas jo nusi-teikimas netiesiogiai liudijamas seniausiame, Aventino vienuolyne surašytame šventojo vyskupo *Gyvenime*. Adalbertas turėjo alternatyvą – traukti su Gerąja Naujiena pas liutičius, kurie gyvuoja „plėsdami krikščionis ir skriausdami vargšus žmones“, ar pas prūsus, „kurių dievas, – priduria nuo savęs *Gyvenimo* autorius, – yra pilvas“. Pastaroji frazė tėra trafaretinis, jokių konkretybių neatspindintis pagonių apibūdinimas, paimtas iš šv. Pauliaus². Vyskupas pasirinko kelionę pas taikiuosius prūsus. Tad balandžio

16/17 dienos įvykiai šventajam vyrui ir dviem jo bendražygiams turėjo būti netikėti. Jų seka maždaug tokia: Adalbertas ir jo palydovai, priplaukę Prūsijos krantą, išlipa iš laivo su ginkluota apsauga. Laivas išplaukia atgalios. Misionieriai vieni leidžiasi į šalies gilumą. „Tada su didžiu pasitikėjimu skelbdami Kristų, jie išsikėlė į mažą salą, kuri, supama kreivos upės vagos, atvykstantiems atrodė tarsi skritulys. Pasirodę vietos šeimininkai kumščiuodami juos išvijo. O vienas, pagriebęs laivelio irklą, prisartino prie vyskupo ir tuomet, kai tas iš knygos giedojo psalmes, smarkiai smogė jam į tarpumentį. Išsprūdęs iš rankų į visas puses pasklido kodeksas, o jis pats, galvą ir kūno narius išskleidęs, gulėjo parbloktas ant žemės. Tačiau ką viduje veikė maldingoji dvasia, kūnui išoriškai esant sukrėstam? Širdies džiūgavimas kaipmat atsiskleidė per balso padargus: Dėkoju tau, Viešpatie, sakė, kad jei ne daugiau, tai bent vieną smūgį dėl savojo Nukryžiuotojo tapau vertas priimti.“³ Šis

¹ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, vertė Leonas Valkūnas, Vilnius: Vaga (*Lituanistinė biblioteka* 23), 1985, 73. Šis stereotipas eina turbūt jau nuo Jordano *De Getarum origine*, 36 (*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sud. N. Vėlius, t. I: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 160; *toliau: BRMŠ*).

² *Fil* 3, 19. Šv. Paulius taip kalba apie nederamai besielgiančius krikščionis, kurie „temąsto apie žemės daiktus“ (*ibid.*).

³ „Tunc magna fiducia Christum praedicantes, intrant parvam insulam, quae curvo amne circumvecta, formam circuli adeuntibus monstrat. Venientes vero loci possessores, cum pugnis expulerunt eos. Et quidam, arrepto naviculae remo, astitit episcopo propius, et ut forte psalmos in libro decantaverat, ingentem ictum inter scapulas dedit. Excussus manibus volat in diversa

pasakojimas skaitytojui šiek tiek per glaustas: iš kur ir kodėl atsiranda „vietos šeiminkai“? kodėl jie užpuola taikingus misionierius? Truputį vėlesniame, šv. Brunono Kverfurtiečio surašytame *Gyvenime*⁴ perdėm lakoniškas pasakojimas papildomas aiškumo teikiančiomis detalėmis: misionieriai, atvykę į salą, prabuvo ten kelias dienas, kol „sparnuotasis gandas pasiekė pagonių ausis – kad jie turi svečių iš kito pasaulio, nežinomų papročių ir negirdėtos išvaizdos“⁵. Kelias tolesnes dienas konfrontacija tarp misionierių ir vietos gyventojų didėja. Skaitytojo dėmesį patraukia akustiniai pasakojimo akcentai: vienas iš sargybinių, ar atpažinęs misionierių, ar pamatęs kokį nuostabų ženklą jo veide (*viso sancti Dei vultu*), „nepaprastai siaubingu balsu ėmė rėkti“⁶. Išgirdę šventojo paraginimą pripažinti Kūrėją ir priimti krikščionybę, užuot atsakę, pagonys „orą pripildo maurojimo“⁷. Galiausiai jie daužo lazdomis žemę (atrodo, tai vyksta bent porą kartų skirtingose vietose), kaip atrodo pašaliniam stebėtojui, tokiu laukiniu būdu reikšdami savo įniršį⁸. Adalbertas netikėtai apkaltinamas kenkias gamtos vaisingumui: „Esant šalia tokiems žmonėms, – sako, – mūsų žemė

---

codex, et ipse extenso capite et membris jacet humo prostratus; sed exterius afflicto corpore quid pia mens intus ageret, risus cordis per vocis organum mox patefecit. Gratias tibi, inquit, Domine, quia etsi amplius non erit, saltim vel unum ictum pro Crucifixo meo accipere merui“ (*Vita prima*, 28; *BRMŠ* I, 172).

⁴ Pagrindinę šv. Adalberto hagiografijos tekstologinę ir chronologinę informaciją žr. *W kregu żywotów świętego Wojciecha*, red. J. A. Spież, Kraków: Tyniec, Wydawnictwo benedyktynów, 1997. Pirmasis *Gyvenimas* datuojamas 998/9, *antrasis* – 1004.

⁵ „hospites ex alio orbe, ignoto habitu et inauditio cultu“ (*Vita altera*, 24; *BRMŠ* I, p. 178).

⁶ *Passio*, 2 (*BRMŠ* I, 185–186).

⁷ *Vita altera*, 25 (*ibid.*, p. 179–181).

⁸ *Vita prima*, 28; *Vita altera* 25 (*ibid.*, 172–174–175; 179–181).

nebeaugina vaisių, medžiai nebebrandina sėklų, gyvuliai nebeveda jauniklių, senieji išgaišta.“⁹ Pasakojimo apie šv. Adalbertą kulminacija – balandžio 23 diena. Tos dienos rytą paaukojęs mišias vyskupas užsnūsta, o prabudęs mato aplink susibūrusius savo žudikus. Nužudymo motyvai paviršiniame teksto sluoksnyje neatskleidžiami. Atrodo, jie nebuvo iki galo aiškūs nei gyviems išlikusiems misijos dalyviams, nei juo labiau *Gyvenimų* autoriams. Vis dėlto autoriai paliko pakankamai nuorodų, leidžiančių suvokti, kas iš tiesų įvyko¹⁰.

Gyvenimų autoriai žino, kas suerzino tautuosius „vietos šeiminkus“: tai neįprasta atėvių išvaizda ir keistas jų elgesys. To kurstančio neįprastumo kvintesencija buvo *Psalmyno* skaitymas. Psalmių kalbėjimas ir meditacija vienuoliams benediktinams buvo „Dievo darbuotė“, be kurios jie neįsivaizdavo savo gyvenimo: psalmių knygoje „esti sutelkta žmogaus gyvastis ir aukščiausias išganymas“¹¹. O „pagonims“ skaitymo veiksmas sukėlė priešišumą. Žmogus, net ir neįprastos išvaizdos, kalbantis ar giedantis vienas sau, vargu ar galėjo sukrestuoti prūsus. Bėda, matyt, buvo ta, kad prūsai suvokė, jog mato ne paprastą kalbėjimą ar giedojimą, bet kažką visai nesisiejantį su jų kultūrine patirtimi, „kalbėjimą su knyga“. Iš pasakojimo negalime nustatyti, ar jie nors kiek suprato, ką reiškia „skaityti“. Petras Dusburgietis jau daug vėlesniais laikais pasakoja, jog prūsai taip ir neperpratę rašto vartojimo esmės: „jie be galo stebėdavosi, sužinoję, kad žmogus gali raštu perduoti savo norą kitam,

---

⁹ *Vita altera*, 25 (*ibid.*, 179–181; Leono Valkūno vert.).

¹⁰ Šv. Adalberto misijos aprašymai tarpusavyje skiriasi. Detalių autentiškumas nekelia abejonių, tačiau *Gyvenimų* ir *Pasijos* kompozicija bei retorinis apdorojimas rodo gana didelį autorių savarankiškumą.

¹¹ „vita hominis et summa salutis clausa consistunt“ (*Vita altera*, 25).

čia nesančiam.¹² Vis dėlto nereikia pamiršti, kad ši frazė nėra originali, ji paimta iš Diodoro Siciliečio (12, 13, 2), savo ruožtu pakartojančio senesnį *locus* (plg. Euripido *Palamedą*, fr. 578, 3–5). Net jei ir tarsime, kad išsilavinęs Ordino vienuolis norėjo tik paryškinti pagonių tamsumą, pats jo pasitelktas Antikos vyrų pastebėjimas nėra be prasmės. Raštas iš tiesų įsiterpia tarp žmogaus balso ir minties. Matyt, prūsai, regėdami skaitantįjį, tai nuvokė. Balsas, įtarpintas rašto ženklų, jiems atrodė kaip kitonišką būti įgavęs, susvetimėjęs komunikacijos elementas (ypač jei bendraujama su savimi pačiu, o ne su kitu). Maža to, visos situacijos svetimumas, visai nesuprantama (ne girdėta lenkų ar germanų) kalba rodė, kad į vietos gyvenimą įsiterpia svetimas *sacrum*. Misionieriai aiškiai suprato, kuo suerzino taikingąją gentį. Jie nutarė keisti išvaizdą ir susilaikyti nuo *Psalmyno* skaitymo balsu: „absconsa mente revolvimus censum (*i.e.* sensum) psalmorum“¹³. Nors nelengva tiksliai išversti šį lotynišką pasakymą, vis dėlto aišku, kad nuo to momento liturginis psalmių skaitymas bus neįgarsintas. Deja, vienuolių apsisprendimas mažą ką bereiškė – konfliktas tarp sakytinės ir rašytinės kultūros įvyko. Krikščionybė Prūsiose jau pasirodė kaip rašyto žodžio religija, priešinga „sparnuoto gando“ valdomam gyvenimui.

Tiek apytikriai galima pasakyti remiantis šaltiniais¹⁴. Svarstymą galima pratęsti hipotezės ly-

¹² Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, 87.

¹³ *Vita altera*, 26: *Annales, chronica et historiae aevi Carolini et Saxonici*, ed. G. H. Pertz, Hannover (MGH SS 4), 1841, 609.

¹⁴ Šv. Adalberto kankinystės „pirmas veiksmas“ vėlesniais laikais jau atrodė tiek nesuprantamas ir nemotyvuotas, kad autentiška istorija buvo pakeista racionalizuotu paaiškinimu. Długoszo pasakojamoje versijoje misionierių sumuša laivelio savininkas, negavęs iš neturtingo misionieriaus pinigų už perkėlimą per upę. *BRMS* I, ibid.

giu. Konfliktą tarp misionierių ir prūsų galima interpretuoti ir kaip dviejų romanistų kalbininkų suformuluotą „artimos kalbos“ ir „nuotolinės kalbos“ priešpriešą, beje, nebūtinai sutampantią su sakytinės ir rašytinės kalbos skirtimi¹⁵. Anot jų, „artimos kalbos“ atveju turime reikalą su spontaniškumu ir atvirumu lydima komunikacija „akis į akį“ arba, kaip sakoma Biblijoje, „veidas į veidą“. „Nuotolinės kalbos“ situacijoje komunikaciją ženklina atsiribojimas, abstraktumas ir baigtinis tikslingumas. Liturginis skaitymas (ar giedojimas), sukoncentruotas į teksto prasmę, abstrahuojasi nuo konkrečios aplinkos: tai ne horizontaliai besiplečianti, niekada nepaliaujanti, bendruomenę telkianti, bet vertikali, į Absoliutą kreipianti, komunikacija. Ji bendruomenę kuria „iš viršaus“, vesdama ją į transcendentišką, už empirinių ribų egzistuojantį tikslą. Susidūrimas su tokia nuotoline kalba bei ja pagrįstomis apeigomis veikiausiai ir sukėlė spontanišką atmetimo reakciją. *Gyvenimo* autoriai šiam konfliktui suteikia totalų pobūdį. Evangelijos skelbėjo ir jo knygos išniekinimas susilieja tarpusavyje, o galiausiai susijungia ir su Kristaus kančia: ir žmogus, ir knyga parkritę ant žemės pakartoja Nukyžiutojo išskleistas rankas. Tolesnė misijos istorija pasakojama jau iš šios perspektyvos. Auštantis šv. Adalberto kankinystės rytas pavadinamas *purpureus*. Tai natūrali metafora – aušros purpurus pranašauja artėjantį kraujo praliejimą. Tačiau purpurinis yra ir labiausiai vertinamas pergamentas, ant kurio rašoma auksu ir sidabru¹⁶. Ant purpurinio per-

¹⁵ P. Koch u. W. Oestereicher, „Sprache der Nähe – Sprache der Distanz: Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte“, *Romanistisches Jahrbuch* 36, 1986, p. 15–43.

¹⁶ Žr. Izidoriaus Seviliečio *Etimologijas* vi, 9.1–5 (XI. DE PERGAMENIS. Pergameni reges cum carta indigent, membrana primi excogitaverunt. Vnde et pergamenarum nomen hucusque tradente sibi posteritate serva-

gamento surašyti vertingiausi ankstyvieji Viduramžių Šv. Rašto nuorašai. Kankinystės diena kaip tik ir taps tokiu brangiausio pergamento lapu, kuriame bus įrašytas Adalberto kraujo liudijimas.

Vis dar lieka neatsakyta, kodėl taikingai besielgiantis, tegu ir svetimas, žmogus sulaukė ne tik sociumo pasipriešinimo bei atmetimo, bet ir smurtinės mirties?¹⁷ Pagrindinis elementas, leidžiantis įvykius sudėti į vientisą mozaiką – Adalbertui mestas kaltinimas kenkimu derliui bei prieaugliui. Norint suprasti šį kaltinimą, reikia grįžti prie misijos datų: kaip minėjome, Adalberto ir jo bendražygių apaštalavimas truko iki balandžio 23 dienos. Katalikų Bažnyčioje tai kankinio šv. Jurgio minėjimas. Daugelio šalių liaudies kalendoriuje ši šventė sutampa su pirma oficialia pavasario darbų (gyvulių išgyni-

---

tum est. Haec et membrana dicuntur, quia ex membrarum pecudum detrahuntur. [...] Membrana autem aut candida aut lutea aut purpurea sunt. Candida naturaliter existunt. Luteum membranum bicolor est, quod a confectore una tinguitur parte, id est crocatur. De quo Persius (3,10): *Iam liber et positus bicolor membrana capillis*. Purpurea vero inficiuntur colore purpureo, in quibus aurum et argentum liquescens patescat in litteris.)

¹⁷ Naujausio šv. Adalberto gyvenimo ir kulto tyrimo autorius laikosi nuomonės, kad prūsų agresiją sukėlė neįprasti pontifikaliniai vyskupo drabužiai, be kurių jis negalėjęs aukoti Mišių. Jį lydintys broliai vilkėję paprastus vienuolių apdarus, todėl išvengė mirties (žr. Gerard Labuda, *Święty Wojciech: Biskup-męczennik, patron Polski, Czech i Węgier*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004, 220–221). Daug atidesnėje kankinystės aplinkybių ir priežasčių studijoje: Jacek Banaszkiwicz, „Dwie sceny z żywotów i życia św. Wojciecha: misjonarz i wiec Prusów, martyrium biskupa“, in: *Ludzie, Kościół, wierzenia: Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecz – wczesna epoka nowożytna)*, red. Wojciech Iwańczak, Stefan K. Kuczyński, Warszawa: DiG, 2001, 79–94 atkreipiamas dėmesys į nederliaus motyvą, tačiau šis nekonkretinamas ir siejamas su bendra baime užrūstinti vietos dievus.

mo, laukų lankymo) diena. Jos papročiai Lietuvoje buvo gyvi iki pat mūsų laikų. Kur ne kur (pvz., apie Kaišiadoris) dar XX a. pradžioje būtent Jurginių dieną užlipęs ant kalnelio senis visiems garsiai pranešdavo, kad pavasaris jau atėjo¹⁸. Tačiau tai nėra paprasta kalendorinė šventė, tiesiog ženklinanti tam tikros žemės darbų ciklo atkarpos pradžią. Mitologizuota šv. Jurgio figūra bent jau Prūsijoje „uždengė“ kitą, pagonišką personažą, iš kurio perėmė dalį jo bruožų. Pakaks prisiminti, kad net XVII a. pabaigoje Motiejus Pretorijus užfiksavo archajiškus tikėjimus, kad šv. Jurgis esąs medžioklis, kurio „kurtai ir pėdsekiai“ – tai plėšrieji miško žvėrys, ir būtent per Jurgines jį reikia permaldauti, kad savo „medžiokle“ nekenktų gyvuliams¹⁹. Iš XVI a. šaltinių sužinome, kad balandžio 23 dieną Prūsijoje švęsta „pavasario dievo“ Pergrubijaus šventė. Pirmas tą dieną atliktas pagoniškas apeigas aprašo ir dievybei skirtą šventę įvardija Jonas Maleckis-Sandeckis (1551)²⁰.

Hagiografų aprašytas šv. Jurgio dienos Mišių aukojimas, kurį nužiūrėjo kas nors iš prūsų, greičiausiai paskatino galutinį konfliktą. Jau ankstesnis misionierių susidūrimas su vietos žmonėmis parodė, kad apeiginis knygų vartojimas pastariesiems ypač svetimas. Na, o ne-savas „vaidelotas“, atlikdamas savo apeigas dieną, nuo kurios teisingo šventimo galbūt priklausė visas metų derlius, įsibrovė į pačią sakytinę kultūra besiremiančios bendrijos šerdį. Tokioje bendrijoje neabejojama apeiginio žodžio veiksmingumu. Skaitytinis, iš rašto kylantis žodis jai ne tik

---

¹⁸ P. Dundulienė, *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, 146–148. Apie šv. Jurgio kultą ir Jurginių papročius Lietuvoje dar žr. Skaidrė Urbonienė, „Liaudies skulptūros suvokimas: Kunigiškių kaimo šv. Jurgis“, *Liaudies kultūra* 2006, Nr. 2, 19–26.

¹⁹ BRMŠ III, 289–290.

²⁰ BRMŠ II, 208.

svetimas, bet ir ypač grėsmingas. Jis randasi būdu, ignoruojančiu sąveiką tarp kalbėtojo ir auditorijos, maža to, jis griaua vietinius lyderystės modelius, nes vietos religiniai vadovai nepajėgūs pakartoti tai, ką daro misionieriai²¹. Atsakas buvo neišvengiamas. Labiausiai tikėtina, kad prūsų keliamas triukšmas ir žemės daužymas lazdomis rodė ne jų įniršį²², bet turėjo panaikinti neigiamus Adalberto atlikto ritualo padarinius ir neleisti bundančiai žemei vėl „užmigti“. Vėlesniais laikais aprašyti archajiški papročiai rodo, kad pavasario šventei būdinga skleisti įvairius garsus ir triukšmą, skirtą „žemei budinti“. Maleckis mini, kad tą dieną einami „rateliai“ (*choreas ducunt*) ir giedamas specialus „himnas“ Pergrubijui. Tokie iš etnografijos tyrimų žinomi pavasario ritualų veiksmai kaip šokinėjimas, lentos vilkimas bei plakimas, plojimas taip pat buvo skirti skatinti gamtos gyvybingumą²³. Čia verta prisiminti ir su javų augimu siejamo prūsų dievo Patrimpo etimologiją. Teonimas *Patrimpas* vedamas iš veiksmazodžio *trempti* ir reiškia „patrepsimas“²⁴. Rekonstruojama dievavardžio pro-

²¹ Apie analogiškas pasipriešinimo krikščionybei kaip „rašytinei religijai“ priežastis šiuolaikinėse misijose ir galimumą tą pasipriešinimą įveikti žr. Herbert V. Klemm, *Oral Communication of Scripture*, Pasadena: William Carey Library, 1982 (ypač 26 ir t.).

²² Plg. Norberto Vėliaus komentarą: „Iš [šv. Adalberto kankinystės] aprašymų matyti, kad [...] 4) pyktį ir nepasitenkinimą prūsai išreikšdavo lazdomis mušdami į žemę“ (*BRMŠ* I, 170).

²³ D. Urbanavičienė, *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*, Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000, 311–323.

²⁴ K. Būga, *Rinktiniai raštai* II, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959, 77–78; *Litauisches etymologisches Wörterbuch von Ernst Franke*, Bd. II, Heidelberg–Göttingen, 1962, 1116–1117; V. Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1996, 334–335.

toforma būtų *Trimpas „derlingumo dievas“, o jo pirminė reikšmė yra * „tas (dievas), kuriam *trep-sima*“²⁵. Tačiau apeiginio triukšmo buvo maža – teko atsikratyti grėsmės šaltinio. Tiksliau Norberto Vėliaus pastebėjimu, šv. Adalbertas nužudytas „pagal tam tikrą ritualą“²⁶.

Tik paskutiniu – kankinio mirties aktu Evangelijos skelbėjui pavyksta pakilti virš nuotolinės – artimos kalbos opozicijos. Adalbertas, vedamas mirti, tyli²⁷. Krikščionybė teikia ne tik įtarpintą liudijimą „iš Raštų“. Tai ir gyvenimo liudijimas „veidas į veidą“. Kankinystė, *martyrium*, tampa liudijimu, pateiktu pagonims iškalbiu būdu: tai įvykis ir veiksmas, apie kurį bus pasakojama. Šis įvykis ir šis pasakojimas, jei evangelizacijos misija nenutrūks, taps konstitutyviu naujos vietinės Bažnyčios elementu, formuojančiu jos horizontalųjį tapatumą. Bet net ir nesėkmės, kaip Prūsuoje, atveju kankinystė bus surašyta pergamente ir skaitoma Kristų tikinčiųjų kaip rašto paminklas, o įvykis bus minimas kasmet liturginės *memoria* dieną²⁸. Tūkstantmečių sandūros europiečiai autoriai, patys dar išlaikę šaknis oralinėje kultūros sanklodoje, buvo jautrūs rašto ir sakinio žodžio susidūrimui. Jie juto naują knygos, kaip materialaus objekto, kerinčią trauką,

²⁵ V. Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 3, 335.

²⁶ Norbertas Vėlius in: *BRMŠ* I, 170.

²⁷ *Passio* pateikia kitokį kankinio mirties aprašymą (*BRMŠ* I, 185), labiau priartintą prie hagiografinių trafaletų.

²⁸ „Būti nužudytam yra įvykis. Kankinystė yra literatūrinė forma, žanras. [...] tai yra „kolektyvinis pasakojimas“ [...]. Tokie „kolektyviniai pasakojimai“ turi didžiulę įtaką socialinei praktikai ir subjektyvių nuostatų formavimui. Tai griežtąja žodžio prasme yra *praxis*“ – Daniel Boyarin, *Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism*, California: Stanford University Press, 1999, 117.

tad negalėjo nepastebėti ir bodėjimosi ja²⁹. Tas jautrumas ypač išryškėja su šiais *Gyvenimais* sugretinus vėlyvą (anksčiausiai XV a. vidurio), ekscentriškų stebuklų pilną šv. Vaitiekaus *Gyvenimą*. Jame sakoma, kad pagonys, nežinodami, kaip elgtis su Adalbertu, užklausė Krivaitį (*Kirwaidus*) ir gavo rašytinį *responsum* šio misijos klausimu³⁰. Tai, regis, tėra kuriozas, ta-

²⁹ Pasakojama graži panašaus meto (908/909) istorija iš Anglijos karaliaus Alfredo gyvenimo: jo motina karalaičiams parodžiusi saksų poezijos kodeksą ir pasakiusi, kad tas, kas pirmas jį išmoksiąs, gausiąs dovanų. Tada Alfredas, nepaisydamas hierarchijos, pirma vyresnių brolių „dievo įkvėpimo paskatintas ir patrauktas inicialo grožio (*pulchritudine principalis litterae*)“ pareikalavo knygos sau, ją kaipmat išmoko ir deklamavo motinai (Asserius, *De rebus gestis Aelfredi*, 23).

³⁰ J. Wyrozumski, *Legenda pruska o świętym Wojciechu*, Kraków: Universitas, 1997, 36.

čiau jis liudija apie esmiškai pakitusią Prūsiose gyvenusio autoriaus savimone: rašytinės kultūros vyravimas jam jau buvo klausimų nekelianti akivaizdybė.

Šis rašytinio ir sakytinio (ar sakytinio ir rašytinio) žodžio istorijos prologas Prūsiose pradėjo ilgą baltų žemių kultūrinės kaitos procesą. Ateidama į oralinę, sakytinę komunikaciją pagrįstą kultūrą, krikščionybė *eo ipso* keičia jos pobūdį ir faktiškai padaro ją nebe oraline, bet iki-rašytine, t. y. negatyviai apibrėžiama rašto atžvilgiu, kultūra. Pirmas kryptingas mėginimas baltų žemes sukrikščioninti atnešė ne tik sakytinės ir rašytinės kultūros konfliktą, bet ir to konflikto *aprašymą*, o drauge ir pačios baltų tautų istorijos, kaip retrospektyvios grupinio tapatumo interpretacijos, pradžią.

BOOK AS THE POINT OF THE CONFLICT OF CULTURES: THE MISSION OF ST. ADALBERT IN PRUSSIA

Vytautas Ališauskas

Summary

The first Prussians' encounter with Christianity ended in the martyrdom of the missionary St. Adalbert; it took place on the 23rd of April, 997. What provoked his martyrdom is far from clear to this day. According to some hypotheses, the Prussians were provoked by St. Adalbert's unfamiliar pontifical vestments that he put on to celebrate Mass, or simply by his unacceptable appearance. The present paper draws attention to the beginning of the conflict with the Prussians. Its cause is St. Adalbert's unusual behaviour – reading prayers from a book. This could have been perceived as a way of communicating with the supernatural world which threatened the community, as a magic

charm. It is important to note the day when St. Adalbert was martyred. According to the Christian calendar this is St. George's day. In many countries of Central and Eastern Europe this is the day when working the fields symbolically begins. Later sources attest that the pagan Prussian festival of the rebirth of nature, the celebration of spring which was supposed to guarantee future harvest, coincided with this day. Christian missionary with his rituals, externally based on the reading of liturgical books, may have created a perception that his activities would harm future fertility of the earth and animals.

Gauta 2006-10-02

Priimta publikuoti 2006-10-20

Autoriaus adresas:

Leidykla „Aidai“

Didžioji g. 34

LT-01101 Vilnius

El. paštas: aidai@aidai.lt